

В І Д Г У К

офіційного опонента

на дисертацію Залеток Наталії Валеріївни

«Жінки в суспільному і політичному житті Великої Британії

(остання третина XIX ст. – 1939 р.)»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Досягнення гендерної рівності на сьогоднішній день є одним з пріоритетних напрямів розвитку світової спільноти. У цьому контексті особливо важливе значення має дослідження подій, пов'язаних з виникненням та розвитком жіночих рухів, а також зміною образу і ролі жінок у суспільстві. Дисертаційна робота Н. В. Залеток присвячена еволюції ролі жінок у суспільному і політичному житті Великої Британії від останньої третини XIX ст. до 1939 р. Ця тема не знайшла належного висвітлення у вітчизняних наукових дослідженнях, а, отже, дана робота покликана заповнити «білу пляму» в українській історіографії та ознайомити наукові кола і суспільство з тематикою, яка наразі набирає популярності у зв'язку з євроінтеграційними прагненнями України, а також просвітницькими кампаніями, спрямованими на досягнення гендерної рівності.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що у ній вперше в українській історіографії досліджено багатогранність змін у становищі та ролі британських жінок у суспільстві з останньої третини XIX ст. до 1939 р.; проведено комплексний аналіз історіографії та джерельної бази проблеми, введено до наукового обігу історичної науки низку маловідомих і малодоступних джерел; уточнено хронологічні межі жіночого руху у Великій Британії, пов'язані зі змінами у становищі британських жінок в суспільстві і їх боротьбою за розширення прав; виокремлено комплекс чинників, що вплинули на надання жінкам права голосу та довготривалість процесу емансипації у Великій Британії; уточнено дані щодо зайнятості жінок в окремих галузях виробництва, торгівлі та сфері послуг (на основі аналізу

матеріалів переписів населення); проаналізовано напрями та особливості діяльності активістів жіночого руху у міжвоєнний період. У дисертації набули подальшого розвитку дослідження значення законодавчих новацій, що мали емансипативний ефект для жінок, у становленні гендерного рівноправ'я у Великій Британії; вивчення та аналіз впливу політичної ідеології і системи морально-етичних цінностей на ставлення соціуму до проблеми гендерного нерівноправ'я, а також дослідження суспільної і політичної історії Великої Британії у період з останньої третини ХІХ ст. до 1939 р. через призму гендерних відносин.

Дисертаційне дослідження пройшло необхідну наукову апробацію. Його основні положення, матеріали, результати та висновки відображені у 18 наукових публікаціях, з них 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 статті – у закордонних фахових виданнях, які входять до Російського індексу наукового цитування (РІНЦ) та міжнародної бази Ulrich's Periodicals Directory.

Структура дослідження побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (449 найменувань) і 10 додатків. Доцільно наголосити на великій кількості опрацьованих англомовних джерел.

У вступі (с. 3–8) дисертантка переконливо обґрунтувала актуальність дослідження. Мета, об'єкт, предмет, основні завдання дослідження, його хронологічні межі є логічними та аргументованими.

Аналіз історіографії та джерельної бази, проведений Н. В. Залеток у першому розділі «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічна основа дослідження» (с. 9–45), засвідчив відсутність праць з означеної проблематики у вітчизняній історіографії та наявність низки дискусійних питань у дослідженнях зарубіжних авторів. Наразі серед дослідників немає єдності щодо періодизації суфражистського руху. Вони по-різному трактують явище мілітантства, вплив діяльності британок під час воєнної кампанії 1914–

1918 рр. на надання жінкам обмеженого права голосу, оцінюють здобутки жінок у міжвоєнний період тощо. У дисертації Наталії Валеріївни Залеток зроблена спроба дослідити зазначені проблеми і сформувані власну позицію щодо них.

На особливу увагу заслуговує залучена дисертанткою широка та різноманітна джерельна база, що складається з документів британського законодавства, офіційних звітів державних комісій, стенограм дебатів у британському Парламенті, переписів населення, мемуарів, тогочасної періодики, а також листівок і програмних документів жіночих організацій і політичних партій. До того ж, дисертація містить низку різнопланових додатків, які дозволяють більш повно і об'єктивно відобразити сутність досліджуваної проблеми. У них містяться таблиці зі статистичними даними щодо статевого складу населення, жіночої зайнятості, чисельності учасників жіночих організацій, кількості жінок у Палаті Громад; тематичні світлини, які дозволяють унаочнити досліджувану епоху; відбитки атрибутики феміністичних організацій, листівок, карикатур та інші матеріали.

Теоретико-методологічним підґрунтям даного дослідження став комплекс принципів (історизму, системності, комплексності та багатофакторності), загальнонаукових та спеціально-наукових методів, а також гендерний підхід, які дали змогу досягти мети і виконати поставлені в роботі завдання.

У другому розділі «Місце та роль жінок у суспільстві ранньої вікторіанської доби» (с. 46–74) Н. В. Залеток проаналізувала соціально-економічні та політичні чинники, які сприяли зародженню жіночого руху у Великій Британії. Значний інтерес становить подана дисертанткою загальна характеристика становища жінок у добу вікторіанства, заснована на аналізі тогочасного законодавства, матеріалів переписів населення та суспільних норм, які були визначальними у цьому питанні.

Водночас, на нашу думку, варто було б приділити менше уваги

проблемам, які лежать поза хронологічними рамками дослідження. Так, у даному розділі містяться відомості, що датуються початком ХІХ ст., хоча нижньою хронологічною межею роботи є остання третина ХІХ ст.

У третьому розділі «Становище британських жінок на тлі розгортання жіночого руху (остання третина ХІХ ст. — 1914 р.)» (с. 75–134) дисертантка дослідила особливості перебігу суфражизму у Великій Британії, визначила його основних акторів, їхні мету та методи діяльності, відносини з політичними елітами та ін. Також у розділі міститься аналіз основних змін, що відбулися в означений період на ринку праці, в освітній та правовій сферах і мали безпосередній вплив на становище жінок у суспільстві.

Авторка наводить переконливі аргументи при визначенні нижньої хронологічної межі організованого суфражистського руху (с. 79–80), акцентує увагу на виникненні і розвитку основних суфражистських організацій, ідейних переконаннях активістів. Однак, враховуючи той факт, що дослідження присвячене, в першу чергу, аналізу становища жінок в суспільному і політичному житті Великої Британії, потрібно було б більш детально висвітлити інші прояви суспільної активності британок.

Значний інтерес для дослідження позиції соціуму щодо проблеми надання жінкам права голосу становлять опрацьовані дисертанткою матеріали парламентських дебатів, опитувань британського населення, аналіз карикатур, розміщених у періодичних виданнях, а також висвітлення діяльності антисуфражистів, які уособлювали опозицію до суфражистського руху. Ці матеріали дозволили визначити ставлення британського суспільства до жінок, їхніх проблем і вимог, а також більш повно окреслити причини довготривалості встановлення політичного рівноправ'я чоловіків та жінок у Великій Британії.

У четвертому розділі «Входження жінок до політичної сфери та проблема практичного забезпечення гендерного рівноправ'я (1914—1939 рр.)» (с. 135–182) Н. В. Залеток дослідила особливості діяльності британських

жінок у роки Першої світової війни, виокремила комплекс факторів, які мали важливе значення для надання їм обмеженого права голосу (с. 151–153), встановила особливості активності жінок у політичній сфері в зазначений період, проаналізувала зміни у сферах зайнятості та освіти, законодавчі новації, що мали безпосередній вплив на жіноцтво і суттєво розширювали їхні права та можливості; окреслила напрями роботи активістів жіночого руху у міжвоєнний період, порівнявши їх з феміністськими кампаніями попередніх років.

На особливу увагу заслуговує оцінка значення здобуття права голосу в процесі емансипації жінок у Великій Британії. Загалом, у тогочасному суспільстві побутувала думка про те, що з набуттям політичних прав життя пересічних британок не зазнало суттєвих змін. Показовою у цьому контексті є цитата В. Вульф з твору «Своя кімната», наведена дисертанткою (с. 175). Але, для того, щоб повною мірою усвідомити значення факту набуття жінками політичних прав на загальнонаціональному рівні, знадобилося декілька десятиліть, а його важливість більше не викликає сумнівів на сучасному етапі розвитку суспільства. Аналізуючи особливості цієї проблеми, дисертантка слушно вказує на наявність низки упереджень щодо жінок, характерних для системи суспільних відносин у Великій Британії наприкінці XIX – на початку XX ст. Для того, щоб їх переосмислити, спершу необхідно було чітко їх сформулювати, озвучити і обговорити публічно, оскільки «без публічного визнання жінок дієздатними особами та повноправними громадянами навряд чи можна було б говорити про повноцінне формування ідентичності жінки як суб'єкта суспільних відносин» (с. 180). Першочергову роль у цьому відіграли активісти суфражистського руху, які похитнули «наявний у суспільстві статус-кво» і сформували «підвалини для подальшого переосмислення суспільних відносин» (с. 180). На основі вищезазначеного Н. В. Залеток робить висновок про те, що «надання жінкам політичного рівноправ'я мало вкрай важливе значення і, в першу чергу, соціокультурне, а вже потім —

політико-правове» (с. 180).

У той же час, варто було б розширити аналіз діяльності перших жінок-парламентарів та більш детально розглянути їхні законодавчі ініціативи.

Висновки дисертації (с. 183–197) відповідають меті та завданням дослідження, є достовірними і науково обґрунтованими та можуть бути використані при підготовці монографій і навчальних курсів з новітньої історії зарубіжних країн, історії міжнародних відносин, країнознавства тощо. У висновках дисертантка логічно та аргументовано висвітлила результати проведеного дослідження, на підставі яких вона констатує, що «період з кінця XIX ст. до 1939 р. є одним з ключових етапів емансипації британських жінок» (с. 196).

При цьому в тексті дисертації зустрічаються окремі помилки технічного, граматичного та стилістичного характеру, русизми.

Проте наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Наталії Валеріївни Залєток «Жінки в суспільному і політичному житті Великої Британії (остання третина XIX ст. – 1939 р.». Дана робота виконана на належному науково-теоретичному рівні, є самостійним та завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами). Текст автореферата відповідає основним положенням дисертації.

На основі зазначеного вважаю, що Наталія Валеріївна Залєток заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

професор кафедри міжнародних організацій
і дипломатичної служби
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор історичних наук, професор

Яковенко Н. Л.